

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

КІШ ГАЛИНА ВІКТОРІВНА

УДК 338.486.1:330.341.1(477)

**ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ В ТУРИЗМІ ЯК ФАКТОР СТРАТЕГІЧНОГО
РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність: 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Ужгород – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економіки підприємства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент

Кубіній Наталія Юріївна,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

МОН України, професор кафедри економіки підприємства

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Євдокименко Валерій Кирилович,

Буковинський державний фінансово-економічний університет

МОН України, проректор з науково-педагогічної роботи,

завідувач кафедри економіки підприємства

кандидат економічних наук

Зарічна Олена Володимирівна,

Мукачівський державний університет МОН України,

асистент кафедри маркетингу

Захист відбудеться «29» жовтня 2014 р. о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 61.051.02 в ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14, ауд. 401.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14.

Автореферат розісланий «25» вересня 2014 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

кандидат економічних наук, доцент

О.Г. Чубарь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. За останні десятиліття туризм у світі почав стрімко розвиватися, що виокремлює його як важливу галузь, здатну суттєво активізувати економічний розвиток країни. Зазначена галузь, впливаючи на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку, є одним з найбільш перспективних напрямів її структурної перебудови.

Стрімкий розвиток туризму викликав зміни в самій галузі: з кожним роком з'являються нові види та нові пропозиції від професіоналів цієї сфери, розширюються потреби споживачів та змінюються їх уподобання. У сучасному світі неконтрольований розвиток масового туризму завдає непоправної шкоди всім туристичним ресурсам. Саме тому актуальними є дослідження розвитку такого інноваційного напрямку у туризмі, як геотуризм, що спрямований на збереження природи, культурної спадщини, традицій, вивчення історії, географії, популяризацію самобутності тієї чи іншої території, залучення інвестицій, виховання патріотизму. Як і будь-який вид діяльності, геотуризм об'єктивно потребує управління, а одним з визнаних у світовій практиці видом останнього виступає саме стратегічне управління. Адже воно сприяє формуванню узгоджених поглядів, виробленню бачення гармонійного соціально-економічного розвитку відповідного напрямку, оптимальному використанню обмежених ресурсів та слугує інструментом для діалогу влади з представниками територіальної громади. Стратегічне управління в якості універсального інструменту допомагає приймати поточні рішення з урахуванням стратегічних цілей розвитку. Процес стратегічного управління дає можливість зміцнити взаємовідносини між владою та громадськістю, поліпшити імідж країни, створити єдине поле для дій усіх її активних сил.

У вітчизняній та зарубіжній літературі загальні проблеми інноваційного розвитку досліджували Ф. Ніксон, Б. Твісс, Ф. Хаберланд, Й. Шумпетер, Л.Л. Антонюк, С.М. Ілляшенко, М.І. Крупка, В.В. Онікієнко, С.В. Онишко, Л.І. Федулова та ін. Науковому аналізу проблематики формування інноваційних напрямів у туризмі присвятили свої праці вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема вагоме значення мають дослідження М.Г. Бойко, В.К. Євдокименка, О.В. Зарічної, В.А. Ізотової, Н.Н. Малахової, Ю.А. Матюхіної, С.М. Мельниченко, Г.І. Михайліченко, В.С. Новікова, Т.І. Ткаченко, Д.С. Ушакова та ін. Велика кількість вчених присвячувала свої дослідження проблематиці стратегічного розвитку національної економіки, серед яких Л. Дуган, Я.Д. Жаліло, Г. Лук'яненко, К. Макнамара, В.П. Мікловда, І.І. Черленяк та ін.

Аналіз наукової літератури, дисертаційних досліджень із цих питань свідчить про недостатній рівень вивченості багатьох інноваційних напрямів у туризмі, зокрема з позицій їх впливу на стратегічний розвиток національної економіки.

Актуальність проблематики сучасних концепцій стратегічного розвитку національної економіки, а також наявність величезного туристичного

потенціалу в країні обумовили вибір теми дисертаційної роботи, її мету та завдання.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є наукове обґрунтування і розроблення теоретичних положень, методичних підходів та практичних рекомендацій відносно стратегічного розвитку національної економіки через впровадження інноваційних напрямів у туризмі.

Відповідно до мети було визначено наступні завдання:

- використовуючи таксономічно-компонентний аналіз, визначити, систематизувати та дати критичну оцінку сучасним концептуальним підходам до поняття «стратегія», що дозволить окреслити основні аспекти цього терміну;
- на основі порівняльного аналізу методик та моделей стратегічного управління провідних національних економік світу визначити й охарактеризувати основні етапи формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку національної економіки;
- здійснити науковий огляд термінології з питань інноваційної діяльності, що дасть можливість вдосконалити понятійний апарат, пов'язаний з особливостями розвитку інноваційного туризму;
- визначити сутність категорії «геотуризм», його особливості та форми прояву як одного з інноваційних напрямів у туризмі;
- здійснити оцінку сучасного стану туристичної сфери країни на основі аналізу туристичних потоків, розвитку мережі суб'єктів туристичної діяльності, побудувати регресійну модель впливу туристичних факторів на рівень розвитку національної економіки;
- на основі узагальнення даних провести SWOT-аналіз розвитку геотуризму в країні, що дозволяє з наукової точки зору визначити його потенційні можливості та розробити ефективну стратегію щодо подальшого зміцнення;
- обґрунтувати доцільність розроблення національної стратегії розвитку геотуризму, окреслити стратегічні завдання, пріоритетні напрями та основні заходи щодо її реалізації;
- в межах визначених стратегічних завдань та пріоритетних напрямів розробити проект створення геопарку на території Закарпатської області.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідницьких робіт факультету економіки Інституту економіки і міжнародних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет» у межах теми «Інституційне забезпечення розвитку пріоритетних сфер економіки Закарпаття – основа інтеграції регіональної господарської системи в посткризовий період». Участь автора в її виконанні полягає у поглибленні теоретико-методичних підходів до сутності інноваційних напрямів у туризмі та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо вдосконалення стратегічного управління ними (довідка № 1747/01-27 від 26.06.2014 р.).

Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної роботи факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський

національний університет» «Дослідження особливостей туристичної інфраструктури в контексті реалізації на території Закарпатської області заходів зі створення умов для проведення зимових Олімпійських ігор у 2022 році», де автор працює над підтемою «Бізнес-планування розробки та реалізації стратегії розвитку суб'єктів регіонального туризму на засадах державно-приватного партнерства в рамках прикордонного міжнародного співробітництва» (довідка № 1748/01-27 від 26.06.2014р.).

Об'єктом дослідження є процес формування стратегічних конкурентних переваг національної економіки на основі інноваційних туристичних напрямів, які забезпечують випереджальний соціально-економічний розвиток країни.

Предметом наукового дослідження визначено проблеми теоретико-методичного та прикладного характеру стосовно формування інноваційних напрямів у туризмі, що виступають факторами стратегічного розвитку національної економіки.

Методи дослідження. В основу методології покладено фундаментальні та прикладні положення і принципи економічної теорії, системи економічних законів та категорій, наукові праці українських та зарубіжних учених щодо розвитку національної економіки, аналіз яких дав можливість застосувати системний підхід, який дозволяє врахувати динамічну функціональну залежність між станом цілого та розвитком і збалансованістю його складових елементів, а також сукупність методів, які забезпечують його реалізацію. До таких методів зокрема належать: метод класифікації, що дозволив систематизувати концептуальні підходи до поняття «стратегія»; метод структуризації, який застосовано при визначенні характерних ознак стратегії і обґрунтуванні їх взаємодії при системному підході; методи аналізу та синтезу, які використано при визначенні основних складових етапів розроблення та реалізації стратегії інноваційного розвитку національної економіки; метод групування, використаний при визначенні основних видів туризму, що формують базу геотуризму; метод SWOT-аналізу застосовано для оцінки сильних та слабких сторін, загроз та можливостей розвитку геотуризму в Україні; метод експертних оцінок, що дав можливість оцінити вагомість інноваційних напрямів у туризмі та визначити проблеми їх розвитку; статистичні та економіко-математичні методи (порівняльний, трендовий, графічний), використані при проведенні аналізу загальних тенденцій розвитку туристичної сфери України; кореляційний аналіз, що дав можливість визначити стратегічні туристичні домінуючі чинники, результати якого дозволили побудувати регресійну модель впливу туристичних факторів на рівень розвитку національної економіки.

Інформаційну базу дисертаційної роботи формують джерела законодавчого, методологічного, методичного та довідкового характеру. При проведенні дослідження використані монографії та нормативні матеріали, стратегії та стратегічні плани інноваційного розвитку України, закордонні та вітчизняні статистичні джерела.

Наукова новизна одержаних результатів містить такі елементи:

Вперше:

на основі системного підходу запропоновано визначати сутність стратегії як багатоаспектної системи, характерними елементами якої виступають підсистема цільової орієнтації, підсистема дискретності, підсистема адаптивності, підсистема підпорядкованості, підсистема спрямованості, підсистема масштабу і підсистема контенту, врахування взаємодії яких забезпечує емерджентність стратегії.

Удосконалено:

визначення категорії «інноваційний туристичний напрям» як соціально-економічного явища, зміст якого полягає у формуванні та реалізації інноваційного туристичного продукту, що являє собою сукупність нових чи вдосконалених туристичних послуг і товарів у межах інноваційної туристичної дестинації;

класифікацію видів туристичних дестинацій залежно від ступеня інновативності, що дозволяє виокремлювати традиційну та інноваційну туристичну дестинації, при цьому остання являє собою соціоекономічну територію, привабливу для туристів завдяки унікальним або специфічним туристично-рекреаційним ресурсам та відповідній інфраструктурі, на якій створюється та реалізується інноваційний туристичний продукт.

Отримали подальший розвиток:

класифікація теоретичних підходів до сутності поняття «стратегія» за критерієм форми прояву, що дозволило виділити концепти зазначеного поняття з позиції засобу досягнення цілей, набору правил прийняття рішень та програми взаємодії з елементами зовнішнього середовища;

за допомогою методу групування сформовано, за ознакою ресурсовикористання, рівнозначні блоки різновидів туризму, що виступають проявами геотуризму як інноваційного напрямку, перший з яких формується на основі культурних ресурсів, другий - на основі природних ресурсів.

Практичне значення проведеного дослідження. Практична цінність дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні необхідності розроблення стратегії розвитку геотуризму як інноваційного напрямку в досліджуваній сфері для забезпечення ефективного функціонування національної економіки; розробленні стратегічних завдань, пріоритетних напрямів та основних заходів реалізації стратегії розвитку геотуризму, метою якої є підвищення соціально-економічного та інтелектуального рівня життя населення шляхом формування конкурентоспроможного національного геотуристичного продукту; розробленні проекту створення геопарку на території Закарпатської області з можливістю номінації входження до Європейської мережі геопарків.

Матеріали дисертації знайшли застосування в практичній роботі Управління інфраструктури, транспорту та туризму Закарпатської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 740/0109/02.2 від 04.04.2014р.).

Результати дослідження використано у діяльності Національного природного парку (НПП) «Зачарований край» (довідка № 220 від 02.07.2014р.), а також у навчальному процесі ДВНЗ «Ужгородський національний університет» при розробленні методичних матеріалів до навчальних дисциплін «Економіка і ціноутворення в галузі туризму», «Менеджмент туризму», «Інфраструктура туристичного ринку» (довідка № 185/01-27 від 04.07.2014р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним самостійним науковим дослідженням. Викладені в дисертації результати отримані автором особисто та у співавторстві і відображені у 17 публікаціях.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні, методичні та практичні результати наукової роботи були обговорені та схвалені на I Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання підвищення конкурентоспроможності держави, бізнесу та освіти в сучасних економічних умовах», м. Дніпропетровськ, 14-15 лютого 2013 р.; II Міжнародній науково-практичній конференції «Социально-экономические проблемы региона в условиях инновационного развития территорий», м. Нижневартовськ, 27 квітня 2012 р.; III Міжнародній науково-практичній конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання», м. Черкаси, 22-23 березня 2012 р.; Міжнародній PhD конференції «Geotourism and its implications», м. Герляни, 13-14 березня 2012 р.; IX Міжнародній науково-практичній конференції «Современные информационные технологии в экономике и управлении предприятиями, программами и проектами», м. Харків, 2011р.; Міжнародній науково-практичній конференції «Вдосконалення механізму розвитку економіки України в умовах ринкових відносин», м. Ужгород, 11-16 квітня 2011 р.; Міжнародній науково-практичній конференції «Вплив маркетингового менеджменту на соціально-економічний розвиток міста, регіону, країни», м. Мукачево, 16 грудня 2009р.

Публікації. Основні положення дисертації, які є особистим доробком автора, викладені у 17 публікаціях, у тому числі: одній монографії, 5 статтях у фахових виданнях України, 2 спеціалізованих наукових закордонних виданнях та 9 публікаціях за матеріалами конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінок, у тому числі 28 рисунків і 29 таблиць. 22 додатки розміщені на 25 сторінках. Список використаних джерел включає 193 найменування і викладений на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методичну базу дослідження, відображено наукову новизну та практичну цінність роботи.

У першому розділі «**Теоретичні основи та підходи до формування національної стратегії розвитку в сфері інноваційного туризму**» розглянуто теоретичні засади сутності стратегії, її характерні ознаки, визначено

послідовність етапів розроблення та реалізації стратегії інноваційного розвитку національної економіки, проаналізовано основні підходи до визначення терміну «інновація», доповнено понятійний апарат, пов'язаний з розвитком інноваційного туризму.

Увага до стратегічного управління обумовлена великою кількістю наукових джерел стосовно цього питання, аналіз яких дозволив згрупувати визначення терміну «стратегія» у такі групи: 1. Стратегія як засіб досягнення цілей. Це може бути план, модель, програма чи спосіб дій, які розраховані на перспективу. 2. Стратегія як набір правил прийняття рішень. 3. Стратегія як програма функціонування у зовнішньому середовищі, тобто програма взаємодії з конкурентами, задоволення потреб клієнтів, реалізації інтересів власників, зміцнення конкурентних позицій.

Основним недоліком вищезгаданих підходів є те, що їх прихильники ігнорують вивчення стратегії як багатоаспектної системи, що складається з певних підсистем. Серед характерних елементів можна виділити підсистеми цільової орієнтації, дискретності, адаптивності, підпорядкованості, спрямованості, масштабу і контенту. На рис. 1 узагальнено всі характерні елементи та наведено приклади форм їхнього прояву.

Рис. 1. Складові аспекти системного підходу до поняття стратегії (розробка автора)

Розв'язання проблем ефективності розроблення та реалізації стратегії розвитку національної економіки значною мірою залежить від обраної моделі стратегічного управління, адже це процес, що визначає послідовність етапів зазначеної діяльності. Критичний аналіз моделей та методик формування та реалізації стратегій розвитку дав змогу вдосконалити процесний підхід до формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку національної економіки, з позицій якого виділено такі етапи: стратегічна діагностика та визначення цілей, стратегічний аналіз, вибір стратегії, етап імплементації та заключний етап моніторингу.

На сучасному етапі розвитку національної економіки значно зростає роль інновацій. Проведений критичний аналіз сутності понять «інновація» та «інноваційний напрям» дає підстави стверджувати, що в сучасних умовах відсутнє єдине трактування цих категорій. У процесі кооперації та конкуренції в туристичній сфері повсякчас виникають нові туристичні продукти, що конвертують традиційний туризм в інноваційний. Розподіл туристичної діяльності на традиційну та інноваційну зумовлює необхідність формування понятійного апарату, пов'язаного з особливостями розвитку інноваційного туризму. Так, інноваційний туристичний напрям може трактуватись як соціально-економічне явище щодо формування та реалізації інноваційного туристичного продукту, що являє собою сукупність нових чи вдосконалених туристичних послуг і товарів, у межах інноваційної туристичної дестинації. В свою чергу, інноваційна туристична дестинація може представляти собою соціоекономічну територію, яка є привабливою для туристів завдяки унікальним або специфічним туристсько-рекреаційним ресурсам і відповідній інфраструктурі, на якій створюється та реалізується інноваційний туристичний продукт.

Визначено, що одним з інноваційних напрямів у туризмі на сучасному етапі розвитку національної економіки можна вважати геотуризм, який є видом туризму, що підтримує та посилює ідентичність території, враховуючи її геологію, навколишнє середовище, культуру, естетику, спадщину та добробут населення. Визначено основні принципи геотуризму як інноваційного туристичного напрямку.

Запропоновано за допомогою методу групування сформувати два рівнозначні блоки видів туризму, що можуть бути складовими геотуризму чи виступати його проявами. Групування здійснено за ознакою ресурсовикористання залежно від того, які ресурси є основою цього виду туризму - природні чи культурні. Визначено, що інноваційною туристичною дестинацією для геотуризму як інноваційного напрямку в туризмі виступають геопарки, які є органічною складовою національного туристичного комплексу і розвиваються в межах визначеної національної стратегії розвитку туристичної галузі.

У другому розділі «Дослідження стану і трендів туристичної діяльності та її впливу на рівень розвитку національної економіки» досліджено сучасний стан та тенденції розвитку туристичної галузі України, проаналізовано вплив туристичних факторів на стратегічний розвиток національної економіки; здійснено оцінку сильних та слабких сторін, можливостей та загроз розвитку геотуризму як інноваційного туристичного напрямку в Україні.

Оцінка динаміки туристичних потоків свідчить про те, що протягом 2000-2012 рр. мали місце позитивні тенденції щодо розвитку туризму в Україні, а саме – у період до 2008 року спостерігалось більш стрімке зростання в'їзного туристичного потоку на фоні повільного приросту (в період 2007-2008 рр. поступового скорочення) виїзного туризму, що поступово привело до створення позитивного сальдо туристичних потоків. У період 2008 – 2012 рр. ситуація

змінюється, оскільки кількість виїжджаючих порівняно з в'їжджаючими стрімко збільшується. Проте сальдо туристичних потоків все ще залишається позитивним.

В Україні у 2012 році мережа суб'єктів туристичної діяльності (юридичні особи та фізичні особи-підприємці) становила 5347 одиниць, що на 11,6% більше, ніж у 2011 році. Незважаючи на те, що найбільшу частку у структурі мережі суб'єктів туристичної діяльності становлять турагенти, і саме у цих підприємств найбільша середньооблікова кількість штатних працівників, найвищий рівень продуктивності праці виявлено у туроператорів, він становить 887,4 тис грн., що на 22 % більше, ніж у 2011 році.

Розвиток туризму як одного зі стратегічних видів діяльності є важливою умовою зростання економіки України. Основним критерієм розвитку національної економіки є валовий внутрішній продукт (ВВП), тож доцільним є проведення кореляційного аналізу впливу туристичних факторів на цей інтегральний показник. Основні показники туристичної діяльності та валового внутрішнього продукту України за 2003-2012 роки наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Показники ВВП України та основні індикатори туристичної діяльності
у 2003-2012 роках

Рік	ВВП (млн. грн.)	Платежі до бюджету, тис. грн	Кількість суб'єктів туристичної діяльності, одиниць	Кількість обслужених туристів, тис. осіб	Обсяг послуг, наданих суб'єктами туристичної діяльності, тис. грн	Видатки державного бюджету для туристичної галузі, тис. грн	Операційні витрати, тис. грн	Інвестиції у туристичну сферу, млн. грн
	Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇
2003	267344	169000	3864	2856,98	2093160,7	13063,7	1837838,2	676,9
2004	345113	98100	2519	1890,37	2138724,8	19656,6	1935503,5	1073,9
2005	441452	112900	2828	1825,65	2759754,2	3492	2473645,6	1508,2
2006	544153	131300	3052	2206,5	3785522	0	3488676,4	1483,4
2007	720731	174100	3833	2863,82	5455997,39	20297,2	5030989,6	2613,7
2008	948056	208200	4631	3041,65	8052272,6	20297,2	7408090,76	3221,8
2009	913345	196600	4829	2290,1	9387814,0	2029,7	7229313,3	2589
2010	1082569	227700	4983	2280,76	8157921,1	12029,7	7470543,8	3072,3
2011	1302079	921200	4793	2199,98	7745074,2	1826,7	5634022,7	4907,6
2012	1411238	1383300	5346	3033,65	11491206,5	6765,9	7939258,4	2856,3

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

На величину приросту ВВП відповідно вплинув розвиток туристичної діяльності, про що свідчать розрахунки. За період, який проаналізовано, спостерігається зростання обсягів реалізації послуг наданих туристичними організаціями. Так, у 2003 році обсяг реалізованих послуг становив 2093 млн. грн., а у 2013 році – 11491 млн. грн., тобто абсолютний приріст сягає 9398 млн. грн. Темп приросту обсягів реалізованих послуг за цей період становить 449%. Порівняння темпів приросту обсягів реалізації послуг туристичної сфери та ВВП України дозволяє зробити висновок про більш високу ділову активність у сфері туризму порівняно з іншими видами діяльності, що підтверджує його

стратегічне значення. Тобто темпи зростання туристичної галузі вищі за темпи зростання національної економіки в цілому.

Стратегічні туристичні домінуючі чинники визначені у процесі кореляційного аналізу, результати якого дозволили побудувати регресійну модель впливу туристичних факторів на рівень розвитку національної економіки. Рівняння регресії має такий вигляд:

$$Y_1=62118,64144+0,220026162x_1+0,059859486x_4+120,9179158x_7 \quad (1)$$

Отже, основними стратегічними туристичними факторами впливу на національну економіку є: платежі до бюджету (x_1), обсяг наданих туристичних послуг (x_4) та обсяги інвестицій у туристичну сферу (x_7).

Для того, щоб систематизувати коло проблем та переваг розвитку геотуризму в Україні, на основі узагальнення значного масиву фактичної інформації здійснено SWOT-аналіз стану цього інноваційного напрямку. Проведений аналіз дав змогу об'єктивно оцінити можливості розвитку цього виду туризму та розробити ефективні заходи щодо попередження виникнення можливих проблем. Розгляд сильних сторін дає підстави науково визначити потенційні можливості та обґрунтувати ефективну стратегію щодо їхнього подальшого посилення. Отже, серед сильних сторін розвитку геотуризму можна виділити: зручне економіко-географічне розташування країни; багатий природно-ресурсний потенціал; потенційні можливості для диверсифікації туристичних послуг (пізнавальний туризм, спортивна рекреація (полювання, риболовля), агротуризм тощо); наявність унікальних туристично-рекреаційних продуктів (в т.ч. національні традиції та промисли, фестивалі); багата історико-культурна спадщина, збереження етнокультурної самобутності країни, гостинність населення; позитивна динаміка розбудови матеріально-технічної туристично-рекреаційної бази (в т.ч. сучасного рівня); наявна база для підготовки фахівців галузі туризму. Серед слабких сторін: геополітичне розташування; слабкий економічний розвиток; недостатня інвестиційна привабливість; недостатня підтримка з боку держави та приватного сектору; недостатні обсяги природоохоронних територій (близько 6% від території країни), на базі яких можливе створення геопарків; негативний імідж країни на всесвітньому ринку в очах іноземних туристів; недостатній рівень інформаційно-маркетингового забезпечення; незадовільна якість інфраструктури та проблеми транспортної доступності туристично-рекреаційних об'єктів; незадовільний стан пам'яток історії та культури; непідготовленість місцевих жителів до прийому туристів (незнання іноземних мов); нерозуміння місцевим населенням цінності розташованих на території проживання геооб'єктів.

Серед загроз, що можуть гальмувати розвиток геотуризму, виокремлено такі, як: суперництво та відсутність координації між різними організаціями, що займаються промоцією геотуризму; відсутність єдиних стратегічних цілей розвитку геотуризму в країні; нестабільна політична та економічна ситуація не

сприяють діяльності іноземних інвесторів; недостатнє стимулювання розвитку галузі з боку держави; пошкодження, руйнування окремих цінних геооб'єктів (наприклад, у спелеотуризмі); незбалансований розвиток туризму; проблеми крос-культурних контактів; надмірне використання та виснаження природних ресурсів, недостатній контроль за їх використанням (несанкціоноване вирубування лісів, використання кар'єрів, браконьєрство); руйнування природних ресурсів внаслідок настання стихійних лих; погіршення екологічної ситуації, в т.ч. внаслідок впливу техногенних факторів; недостатня освітня забезпеченість (підготовка фахівців з геотуризму); посилення виїзного туризму через низький рівень якості та високі ціни на турпродукти внутрішнього ринку.

На противагу загрозам виділено можливості розвитку геотуризму в Україні: соціально-економічна вигода - розвиток геотуризму сприятиме припливу капіталу та зростанню доходів населення, підвищенню його життєвого рівня загалом, збільшенню зайнятості, приїзд туристів сприятиме охороні та реставрації культурно-історичних пам'яток; створення геопарків (з перспективою входження до Європейської мережі геопарків) забезпечить збереження геоспадщини; створення нових туристичних продуктів (геотуристичних трас, об'єктів, маршрутів та ін.); стимулювання облаштування сільських осель та благоустрою всієї місцевості, розвиток соціальної інфраструктури, сфери обслуговування тощо; розвиток міжнародної співпраці й обмін досвідом у сфері геотуризму; розроблення нормативно-правової документації; збільшення обсягів та практик використання механізмів державно-приватного партнерства.

У третьому розділі **«Розроблення національної стратегії розвитку геотуризму в Україні»** визначено характерні риси сучасного стратегічного управління в Україні, серед яких: концептуальна невизначеність, що має об'єктивні та суб'єктивні причини; відсутність комплексної системи стратегічного управління; незадовільні координація та взаємоузгодженість компонентів системи управління; недостатня наукова обґрунтованість, насамперед стратегічних рішень; відсутність чіткого розподілу повноважень органів державної влади щодо управління системою стратегічного управління та її компонентами; слабкий рівень керованості і зворотних зв'язків, що приводить до безсистемності процесів у цій сфері; недостатній рівень інтеграції з іншими сферами діяльності суспільства та держави, насамперед політичною, а також із тактичним управлінням.

На жаль, сфера туризму на державному рівні не відіграє значної ролі у повноцінному виконанні економічних, соціальних і гуманітарних функцій, збереженні навколишнього природного середовища та культурної спадщини, наповненні бюджетів усіх рівнів, створенні нових робочих місць, збільшенні питомої ваги сфери послуг у структурі внутрішнього валового продукту.

Для підвищення конкурентоспроможності туризму, зокрема геотуризму, необхідно посилити роль держави у цій сфері.

Виділено два варіанти розвитку туристичної сфери: 1) розвиток туризму здійснюється стихійно, на принципах саморегуляції; 2) сталий розвиток туризму

забезпечується через активізацію та впровадження ефективних механізмів державного регулювання. Зокрема розроблено проект Стратегії розвитку геотуризму в Україні.

Запропонована Стратегія є органічною складовою Стратегії розвитку України у період до 2020 року. Вона розвиває основні положення Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України, затвердженої Постановою Верховної Ради України від 13 липня 1999 р. № 916–XIV, уточнює і доповнює їх з урахуванням нових вимог сучасності і викликів щодо змін, на які Україна повинна мати адекватні відповіді. Визнання високої актуальності тиску зовнішніх і внутрішніх викликів, що посилюються, врахування їх можливих наслідків з метою недопущення кризових явищ в економіці і суспільстві є головною передумовою формування дієздатної інноваційної політики соціально-економічного розвитку країни. Стратегія систематизує і конкретизує законодавчі, нормативні та інші засади організації наукової, науково-технічної, інноваційної та підприємницької діяльності, що містяться в сучасному законодавстві України, нормативних та програмних документах органів державної влади і разом з іншими державними стратегічними документами є стрижнем для подальшого розвитку законодавчої і нормативної бази в цій сфері, формування державних, регіональних і галузевих програм інноваційного туристичного розвитку, забезпечення скоординованої діяльності влади, суспільства, підприємництва, науки та освіти — всіх головних учасників національної інноваційної системи.

Рис. 2. Стратегічні завдання та пріоритетні напрями Стратегії розвитку геотуризму в Україні (розробка автора)

Метою стратегії є підвищення соціально-економічного та інтелектуального рівня життя населення шляхом формування конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринках національного геотуристичного продукту на основі раціонального використання геоспадщини. Основні принципи, завдання та пріоритетні напрями стратегії відображені на рис. 2.

Для популяризації та реалізації стратегії розвитку геотуризму запропоновано проект створення на території Закарпатської області такої інноваційної туристичної дестинації, як національний геопарк. Враховуючи, що геопарки створюють на базі природоохоронних територій та охоронних історико-культурних місцевостей, пропонується створити геопарк на території сучасного НПП «Зачарований край». Проект розроблено на основі вимог до територій-претендентів на входження до Європейської мережі геопарків.

Функціонування національного геопарку «Зачарований край" матиме такі економічні та соціальні наслідки:

- у рекреаційному господарстві: створення відповідно до можливостей регіону матеріально-технічної бази індустрії відпочинку та оздоровлення. Перехід на нові економічні умови функціонування рекреаційної сфери й підвищення її віддачі відповідно до суспільної споживчої вартості рекреаційних ресурсів;

- у промисловості: збереження існуючих виробництв, їх модернізація, створення за узгодженням з територіальними органами управління й дирекцією парку окремих нових підприємств агропромислового та соціального комплексів з високим рівнем технічної оснащеності, максимальною екологічністю функціонування;

- у сільському господарстві: нарощування виробництва продукції і вдосконалення спеціалізації з урахуванням природно-кліматичної специфіки регіону на основі переходу до нових форм організації землекористування та сільськогосподарського виробництва, відмова від хімічних засобів захисту рослин і підвищення родючості ґрунтів;

- у лісовому господарстві: перехід від лісосировинної спеціалізації до розширення відтворення екологічних функцій лісових екосистем, рекреаційної підготовки та утримання території. Лісова індустрія регіону зможе розширити свою діяльність, поповнивши спектр продукції (екологічними виробами з дерева, екологічно чистими продуктами з переробки дарів лісу і т.д.) та надаючи туристам-рекреантам екскурсійно-інформаційні та інші послуги;

- у будівництві: збільшення потужностей будівельних організацій, які обслуговують потреби регіону, у зв'язку з будівництвом та спорудженням рекреаційних об'єктів і пов'язаної з ними інфраструктури;

- в інших галузях невиробничої сфери: зростання рівня розвитку житлово-комунального господарства, благоустрою території, будівництва доріг з твердим покриттям, побутового обслуговування за рахунок збільшення видатків на соціальний розвиток. При цьому використовуватимуться можливості збільшення місцевого бюджету шляхом запровадження плати за природні рекреаційні ресурси та інші види територіальних ресурсів;

- у сфері зайнятості населення: переорієнтація на рекреаційне обслуговування, будівництво, невиробничу сферу. Перекваліфікація працівників лісового господарства відповідно до зміни його спеціалізації при збереженні робочих місць;

- в охороні навколишнього середовища: кардинальна “екологізація” виробництва та житлово-комунального господарства, створення системи оперативного контролю за станом навколишнього середовища, запровадження жорстких нормативно-правових та економічних санкцій за порушення природоохоронних вимог, що передбачені статусом національного геопарку.

ВИСНОВКИ

1. На основі таксономічно-компонентного аналізу теорій стратегічного управління проведено класифікацію концептуальних підходів до визначення терміну «стратегія» за формою прояву. За цією ознакою стратегія може розглядатись як засіб досягнення цілей, як набір правил щодо прийняття рішень і як програма взаємодії з елементами зовнішнього середовища. Критичний огляд зазначених підходів дозволив обґрунтувати доцільність впровадження системного погляду, з позицій якого стратегія розглядається як багатоаспектна система, що складається з певних комплементарних елементів. Серед них: цільова орієнтація, дискретність, адаптивність, підпорядкованість, спрямованість, масштаб і контент.

2. Визначено залежність етапності процесу розроблення та реалізації стратегії від діючої моделі стратегічного планування. На основі порівняльного аналізу методик та моделей стратегічного планування провідних національних економік світу на мікро-, мезо- та макрорівнях визначено, що стратегії мають схожу методичну основу: на першому етапі проводиться загальний аналіз можливостей та загроз розвитку, який є основою для формулювання місії, цілей та завдань розвитку; далі зазначаються механізми та інструменти реалізації визначених цілей та завдань; подальшим етапом є встановлення системи моніторингу за реалізацією стратегії; у деяких стратегіях останнім етапом зазначається аналіз результатів, отриманих при реалізації стратегії розвитку. Базуючись на цій інформації, запропоновано 5-етапну модель розроблення та реалізації стратегії інноваційного розвитку національної економіки, яка включає такі етапи: етап стратегічної діагностики та визначення цілей, етап стратегічного аналізу розвитку національної економіки, етап вибору стратегії інноваційного розвитку, етап імплементації обраної стратегії інноваційного розвитку національної економіки та етап моніторингу реалізації і коригувальних заходів стратегії.

3. На основі наукового огляду термінологічного апарату з питань інноваційної діяльності запропоновано розглядати інноваційний напрям як шлях (вектор) розвитку певної дії, явища чи процесу, що приводить до якісно нових змін. У сучасних умовах у процесі кооперації та конкуренції в туристичній сфері повсякчас з'являються нові туристичні продукти, що конвертують традиційний туризм в інноваційний. Поділ туристичної діяльності на

традиційний та інноваційний зумовлює необхідність формування понятійного апарату, пов'язаного з особливостями розвитку інноваційного туризму. Так, інноваційний туристичний напрям може трактуватись як соціально-економічне явище щодо формування та реалізації інноваційного туристичного продукту, що являє собою сукупність нових чи вдосконалених туристичних послуг і товарів у межах інноваційної туристичної дестинації. Інноваційна туристична дестинація, на противагу традиційній (класичній) туристичній дестинації, може розглядатись як соціоекономічна територія, яка є привабливою для туристів завдяки унікальним або специфічним туристично-рекреаційним ресурсам та відповідній інфраструктурі, на якій створюється та реалізується інноваційний туристичний продукт.

4. У результаті теоретичних узагальнень аргументовано, що геотуризм є інноваційним напрямом, що передбачає пізнання не лише геології, ландшафтів та рельєфів, а й культурної та історичної спадщини. На основі групування сформовано два блоки видів туризму за ознакою ресурсовикористання, що виступають різновидами геотуризму як інноваційного напрямку: на базі культурних і природних ресурсів. Інноваційними туристичними дестинаціями в межах геотуризму можуть виступати геопарки, які являють собою природоохоронні території з трьома напрямками діяльності: геоосвіта, геоконсервація та геотуризм.

5. Туристична галузь України, хоч і не досягла такого рівня розвитку, як в інших країнах, проте справляє певний вплив на економіку і є досить перспективною. Проведений аналіз дозволив виявити такі позитивні тенденції розвитку туристичної галузі, як збільшення її частки у ВВП країни, зростання показника зайнятості в цій сфері, підвищення продуктивності праці в галузі, розширення мережі суб'єктів туристичної діяльності як загалом, так і на душу населення, а також природно-заповідного фонду як за кількістю, так і за площею, і, відповідно, зростання показника заповідності по країні. Ці тенденції дозволяють зробити висновок, що за останні десять років туристична галузь країни розвивається. Разом з тим на основі оцінки динаміки туристичних потоків доведено, що з 2004 року сальдо туристичних потоків є позитивним, хоча після економічної кризи 2008 року тенденція є негативною. Стрімко зменшується частка населення, охопленого внутрішнім туризмом. На основі кореляційного аналізу побудовано 3-факторну (платежі до бюджету, обсяги наданих туристичних послуг, інвестиції в туристичну сферу) регресійну модель впливу туристичних факторів на розвиток національної економіки.

6. На основі проведеного SWOT-аналізу розвитку геотуризму в країні виокремлено сильні та слабкі сторони, загрози та можливості розвитку цього інноваційного напрямку в туризмі. Серед домінуючих сильних сторін визначено зручне економіко-географічне розташування; багатий природно-ресурсний потенціал; багату історико-культурну спадщину; позитивну динаміку розбудови матеріально-технічної туристично-рекреаційної бази; наявну базу для підготовки фахівців галузі туризму. Серед слабких сторін можна виділити такі, як: геополітичне розташування; слабкий економічний розвиток; недостатня

інвестиційна привабливість; слаба підтримка з боку держави; недостатні обсяги природоохоронних територій; негативний імідж країни на всесвітньому ринку; недостатній рівень інформаційно-маркетингового забезпечення; незадовільна якість інфраструктури; нерозуміння місцевим населенням цінності розташованих на території проживання геооб'єктів. В свою чергу значний імпульс розвитку геотуризму можуть надати: соціально-економічна вигода; створення геопарків; розвиток міжнародної співпраці й обмін досвідом; розроблення нормативно-правової документації. На противагу можливостям виділено загрози розвитку геотуризму, серед яких вагому роль відіграють: відсутність єдиних стратегічних цілей розвитку геотуризму в країні; нестабільна політична та економічна ситуація, що не сприяє діяльності іноземних інвесторів; недостатнє стимулювання розвитку галузі з боку держави; пошкодження, знищення окремих цінних геооб'єктів; незбалансований розвиток туризму; надмірне використання та виснаження природних ресурсів, недостатній контроль за їх використанням; погіршення екологічної ситуації; недостатня освітня забезпеченість; посилення виїзного туризму через низький рівень якості та високі ціни на турпродукти внутрішнього ринку.

7. Для подолання наявних негативних тенденцій назріла необхідність створення системних і комплексних передумов для розвитку геотуризму, поліпшення функціональної та технічної якості складових національного і регіональних туристичних продуктів. Забезпечення сталого розвитку національної економіки необхідно реалізовувати через активізацію та впровадження ефективних механізмів державного регулювання. Вплив держави на природоохоронні, економічні та соціальні чинники забезпечується через реорганізацію системи та зміну механізмів управління на державному та місцевому рівнях, запровадження стратегічного планування. При цьому стратегічне планування у сфері туризму здійснюється на основі стратегії соціально-економічного розвитку країни, що забезпечує його цільову спрямованість на підвищення якості життя населення як основного показника оцінки сталого розвитку. Всебічний аналіз проблематики дозволив окреслити стратегічні завдання, пріоритетні напрями та основні заходи з реалізації стратегії розвитку геотуризму, метою якої є підвищення соціально-економічного та інтелектуального рівня життя населення шляхом формування конкурентоспроможного національного геотуристичного продукту. Серед стратегічних завдань виділено геоконсервацію, геоосвіту та геотуризм.

8. В контексті необхідності оптимізації територіальної структури природно-заповідного фонду Карпатського регіону, збереження біологічної та ландшафтної різноманітності, стабілізації екологічної ситуації, зменшення вирубування лісів на гірських схилах, підвищення рівня життя населення, запропоновано створити на території сучасного НПП «Зачарований край» національний геопарк з аналогічною назвою. Проект розроблено на основі вимог до територій-претендентів на входження до Європейської мережі геопарків. Це викличе позитивні зрушення у промисловості, сільському і лісовому господарстві, будівництві, рекреаційній сфері, зайнятості

населення, охороні навколишнього середовища та інших галузях невиробничої сфери та створить такі переваги: захист геоспадщини; створення сучасної концепції охорони території; концентрація уваги на сталому розвитку; підвищення ролі місцевих громад, зацікавлених у втіленні планів менеджменту щодо розвитку геологічно цінних територій; економічні переваги для останніх.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНІ В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ АВТОРА

Монографія:

1. Кіш Г.В. Стратегічне планування як фактор конкурентоспроможності: теоретичний та практичний аспекти: монографія / В.П. Мікловда, Н.Ю. Кубіній, Ф.Ф. Шандор, Ю.О. Дідович, Г.В. Кіш. – Ужгород: Закарпаття, 2011. – 201 с. – *Особистий внесок автора полягає у визначенні інноваційних видів туризму та їх плануванні як сегменту стратегії розвитку регіону.*

Статті у закордонних виданнях:

2. Kish G. Strategic development of innovative types of tourism in Ukraine / G. Kish // L'Association 1901 «SEPIKE». Social Educational Project of Improving Knowledge in Economics. - Osthofen, Deutschland, Poitiers, France, 2013. – P. 139 – 144.

3. Kish G. Substantiation of geotourism development strategy in Ukraine / V.Kuzmishina, G.Kish, V.Gotra // Społeczeństwo i Edukacja - Międzynarodowe Studia Humanistyczne.— Warszawa, 2013. – № 2. – S. 177 – 196.

Статті у фахових виданнях України:

4. Кіш Г.В. Методи стратегічного аналізу у розробці стратегії розвитку геотуризму / Г.В. Кіш // Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: збірник наукових праць. – Одеса, 2013. – Вип. 4 (45). – С. 86 – 97.

5. Кіш Г.В. Аналіз туристичної сфери Закарпаття в структурі туристичного ринку Західного регіону / Г.В. Кіш // Сталый розвиток економіки: міжнародний науково-виробничий журнал. – Хмельницький, 2013. – Вип. 4 (21). – С. 163 – 167.

6. Кіш Г.В. Розвиток фестивального туризму як складової геотуризму (на прикладі Закарпатської області) / Г.В. Кіш // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія Економіка. – Ужгород, 2012. — Вип. 2 (36). – С. 89 – 94.

7. Кіш Г.В. Антикризове управління туристичними підприємствами / Г.В.Кіш // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія Економіка. – Ужгород, 2011. – Спецвип. 33. Ч. 4. – С. 42 - 45.

8. Кіш Г.В. Сучасні моделі стратегічного планування / У.Г. Афонченко, Г.В.Кіш, В.І. Дідик // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія Економіка. — Ужгород, 2009. — Вип. 28, Ч. 1. – С. 15 – 18. - *Особистий внесок автора полягає у визначенні характеристик класичних моделей стратегічного планування*

Публікації за матеріалами конференцій:

9. Кіш Г.В. Стратегічний аналіз розвитку геотуризму в Україні / М. Бойко, Ф.Ф. Шандор, Г.В. Кіш // Актуальні питання підвищення конкурентоспроможності держави, бізнесу та освіти в сучасних економічних умовах: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, 14-15 лютого 2013р. – Полтава, 2013. – С. 82 – 85. - *Особистий внесок автора полягає у проведенні SWOT-аналізу розвитку геотуризму в Україні.*

10. Киш Г.В. Геопарки как форма развития туризма / Г.В. Киш // Социально-экономические проблемы региона в условиях инновационного развития территорий: материалы II Международной научно-практической конференции, 27 апреля 2012 г. – Нижневартовск, 2012 г. - С. 107 – 111.

11. Кіш Г.В. Розвиток фестивального туризму як туристичного продукту (на прикладі Закарпаття) / Г.В. Кіш, О.Д. Коваль, Л.О. Коваль // Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 22 – 23 березня 2012 р. – Черкаси, 2012. – С. 147 – 155. - *Особистий внесок автора полягає у аналізі розвитку фестивального туризму Закарпаття.*

12. Кіш Г.В. Геотуризм – нова ідея в туризмі / Ф.Ф. Шандор, Г.В. Кіш // Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 22 – 23 березня 2012 р. – Черкаси, 2012. – С. 126 – 132. - *Особистий внесок автора полягає у визначенні передумов розвитку геотуризму як інноваційного напрямку в туризмі.*

13. Кіш Г.В. Геотуризм як можливість пізнання унікальності дестинації / Г.В.Кіш, Е.О. Сіра // Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 22 – 23 березня 2012 р. – Черкаси, 2012. – С. 49 – 52. - *Особистий внесок автора полягає у формуванні базових блоків туризму, що виступають проявами геотуризму.*

14. Kish G. Geotourism as a Way of Experiencing a Unique Destination / G. Kish // Geotourism and its implications: notes of INTERNATIONAL PHD CONFERENCE, 13-14 MARCH 2012: Technical University of Kosice, Institute of Geotourism. - Herl'any, 2012. – P. 50 – 55.

15. Кіш Г.В. Введення академічної стипендії в галузі туризму ім. Томаса Кука / Г.В. Кіш // Томас Кук – людина, яка придумала туризм: зб. матеріалів регіональної наук.-практ. конф., 8 грудня 2011р. – Львів, 2012. – С. 85 – 89.

16. Киш Г.В. Концептуальные подходы к определению термина «стратегия» / Г.В. Киш // Современные информационные технологии в экономике и управлении предприятиями, программами и проектами: тезисы IX Международной научно-практической конференции, 12- 18 сентября 2011г. – Харьков, 2011. – С. 176 – 178.

17. Кіш Г.В. Антикризове управління туристичними підприємствами / Г.В.Кіш // Вдосконалення механізму розвитку економіки України в умовах

ринкових відносин: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11–16 квітня 2011р. – Ужгород, 2011. – С. 42 – 45.

АНОТАЦІЯ

Кіш Г.В. Інноваційні напрями в туризмі як фактор стратегічного розвитку національної економіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03. – економіка та управління національним господарством. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2014.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню теоретичних засад та обґрунтуванню рекомендацій щодо активізації стратегічного розвитку національної економіки через впровадження інноваційних напрямів у туризмі.

Здійснено критичний аналіз підходів до визначення терміну «стратегія». Запропоновано багатоаспектний підхід до цього поняття, згідно з яким стратегія складається з наступних підсистем: цільова орієнтація, дискретність, адаптивність, підпорядкованість, спрямованість, масштаб і контент. Вдосконалено понятійний апарат, що стосується розвитку інноваційного туризму. Визначено геотуризм як один з інноваційних напрямів туризму в Україні.

Проведений статистичний аналіз дозволив окреслити як позитивні тенденції розвитку туристичної галузі, так і негативні риси, які гальмують ефективне функціонування національної економіки. В роботі проведено факторний аналіз та побудовано регресійну модель впливу туристичних факторів на розвиток національного господарства України.

Обґрунтовано розроблення стратегії розвитку геотуризму в Україні. Запропоновано проект створення геопарку як інноваційної туристичної дестинації.

Ключові слова: національна економіка, стратегія, стратегічне управління, інновація, інноваційний напрям, інноваційна туристична дестинація, геотуризм, геопарк.

АННОТАЦИЯ

Киш Г.В. Инновационные направления в туризме как фактор стратегического развития национальной экономики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03. – экономика и управление национальным хозяйством. Государственное высшее учебное заведение «Ужгородский национальный университет», Ужгород, 2014.

Диссертационная работа посвящена исследованию теоретических основ и обоснованию рекомендаций по активизации инновационных направлений в туризме как фактора стратегического развития национальной экономики.

Осуществлен критический анализ подходов к определению термина «стратегия», на основании чего предложен многоаспектный подход к нему, с позиции которого в стратегии можно выделить такие характерные черты:

целевую ориентацию, дискретность, адаптивность, подчиненность, направленность, масштаб и контент.

Определена очередность этапов проведения процесса стратегического управления. Критический анализ моделей и методик формирования и реализации стратегии развития дал возможность усовершенствовать процессный подход к формированию и реализации стратегии инновационного развития национальной экономики, с позиций которого выделены следующие этапы: стратегическая диагностика и определение целей, стратегический анализ, выбор стратегии, этап имплементации и заключительный этап мониторинга.

Усовершенствован понятийный аппарат, касающийся развития инновационного туризма. Инновационное туристическое направление может рассматриваться как социально-экономическое явление относительно формирования и реализации инновационного туристического продукта, который, в свою очередь, является совокупностью новых или усовершенствованных туристических услуг и товаров в пределах инновационной туристической дестинации. Последняя представляет собой социально-экономическую территорию, привлекательную для туристов за счет наличия уникальных или специфических туристическо-рекреационных ресурсов и соответствующей инфраструктуры, на которой создается и реализуется инновационный туристический продукт.

Определен геотуризм как одно из инновационных направлений в туризме Украины. Упомянутое направление поддерживает и усиливает идентичность территории, учитывая ее геологию, внешнюю среду, культуру, эстетику, наследие и благополучие населения.

Проведенный статистический анализ дал возможность очертить как позитивные тенденции развития туристической отрасли, так и негативные тренды, которые сдерживают эффективное функционирование национальной экономики. В работе проведен факторный анализ и построена регрессивная модель влияния туристических факторов на развитие национальной экономики Украины. Основными стратегическими туристическими факторами влияния на национальную экономику определены: платежи в бюджет, объем предоставленных туристических услуг и объем инвестиций в туристическую сферу. Проведен SWOT-анализ развития геотуризма как инновационного направления в туризме Украины.

В диссертационной работе обосновано создание стратегии развития геотуризма в Украине. Целью стратегии является повышение социально-экономического и интеллектуального уровня жизни населения путем формирования конкурентоспособного на внутреннем и внешнем рынках национального геотуристического продукта на основе рационального использования геонаследия. Предложен проект создания геопарка на территории Закарпатской области как инновационной туристической дестинации. Проект разработан на основании требований к территориям-претендентам на вступление в Европейскую сеть геопарков. Создание парка приведет к позитивным изменениям в промышленности, сельском и лесном

хозяйстве, строительстве, рекреации, занятости населения, охране окружающей среды и других отраслях непроеизводственной сферы.

Ключевые слова: национальная экономика, стратегия, стратегическое управление, инновация, инновационное направление, инновационная туристическая дестинация, геотуризм, геопарк.

ABSTRACT

Kish G. Innovative trends in tourism as a factor of the strategic development of the national economy. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.03. - Economy and management of a national economy. State Higher Educational Institution «Uzhgorod National University», Uzhgorod, 2014.

The thesis is devoted to the study of theoretical basis and practical grounding of the strategic activation of the national economy through the introduction of innovative trends in tourism.

A critical analysis of approaches to the definition of "strategy" has been conducted. A multidimensional approach to this concept has been proposed, where strategy consists of the following subsystems: target orientation, discrete, adaptability, subordination, focus, scope and content. Conceptual apparatus relating to the development of innovative tourism has been improved. Geotourism defined as one of the innovative tourism trends in Ukraine.

The statistical analysis made it possible to outline as positive trends in the tourism industry and negative trends that hinder the efficiency of the national economy. The work proposes the regression models. It is justified the geotourism development strategy in Ukraine and a project to create geopark as innovative tourism destination.

Keywords: national economy, strategy, strategic management, innovation, innovative trend, innovative tourism destination, geotourism, geopark.